

W. Paszkowski

Województwo białostockie

Ochrona Zabytków 5/4 (19), 278-281

1952

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryc. 308. Białystok, Wysoki Stoczek — budynek rogatkowy z pocz. XIX w. po zniszczeniu. Stan z r. 1946.

Ryc. 309. Białystok, Wysoki Stoczek — budynek rogatkowy z pocz. XIX w. podczas prac konserw. Stan z r. 1949.

Ryc. 310. Białystok — parter ogrodowy przy pałacu podczas wstępnych prac rekonstrukcyjnych w r. 1950.

1. Spośród założeń urbanistycznych województwa białostockiego Białystok i Tykocin stanowią najbardziej zwarte zespoły o wartościach historycznych i zabytkowych. Będąc w opracowaniu plan zabudowy Białegostoku uwzględnia pozostałe budowle zabytkowe jak i założenia komunikacyjne i place. Cały układ zabytkowo-urbanistyczny jest skupiony wokół założenia pałacowego Branickich, a pochodzi z XVIII w. Z tego zespołu zniszczono pod koniec XIX i w początkach XX w. większą część obiektów zabytkowych, budując na ich miejsce bezstylowe budynki czynszowe. Pozostałe zabytkowe budowle uległy podczas ostatniej wojny znacznemu zniszczeniu, jednak w większości zostały odbudowane w charakterze pierwotnym, po odrzuceniu XIX i XX-wiecznych zniekształceń. Opracowanie wspomnianego wyżej zespołu urbanistycznego w Tykocinie nie zostało jeszcze podjęte.

Białystok — prace konserwatorskie skoncentrowały się głównie koło pałacu Branickich (ryc. 311, 312 i 313), który przystosowano do potrzeb Akademii Medycznej. Prace zabezpieczające zostały przez Urząd Konserwatorski rozpoczęte już w r. 1945. W budynku zniszczonym i strawionym wraz z wnętrzami w r. 1944 przez pożar, prowadzone są roboty do chwili obecnej, przywracając pałacowi pierwotny jego wystrój architektoniczny z hełmami, rzeźbami i wazonami, które utracił w XIX w. W latach od 1953—54 zrekonstruowane będą ozdoby architektoniczne kilku pokoi pałacowych, dokończzone rzeźby i wazony na fasadach pałacu, jak również przywrócony będzie pierwotny stan parteru ogrodowego z fontannami, rzeźbami i stylowymi altanami. Pod kolumnadą prawego skrzydła na ślepej ścianie odkryto pod warstwami tynków i pobiałek fragmenty malowideł rokokowych wykonanych techniką freskową. Treść tych malowideł nie jest jeszcze odcyfrowana, jednak ogólny charakter i lokalizacja są ważne, gdyż dają one pojęcie o analogicznych malowidłach pod kolumnadą lewego skrzydła, znanych tylko ze wzmianek historycznych.

Spośród pozostałych budowli zabytkowych, tworzących ważne fragmenty urbanistyczne Białegostoku, odbudowano i oddano do użytku muzeum tzw. „Domek Koniuszego“ (z XVIII w.) i „Lożę Masońską“ (pocz. XIX w.) dla Wojewódzkiego Zarządu Z.M.P. (ryc. 314 i 315).

Na Wysokim Stoczku przy szosie Żółtowskiej tj. przy wjeździe do Białe-

Ryc. 311. Białystok — pałac. Widok głównego korpusu od strony parku.

Ryc. 312. Białystok — część fasady pałacu podczas prac konserwatorskich w r. 1950.

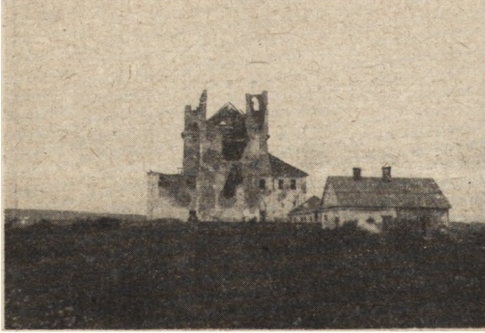
Ryc. 313. Białystok — pałac. Oficyna prawa od wjazdu. Stan z r. 1951.

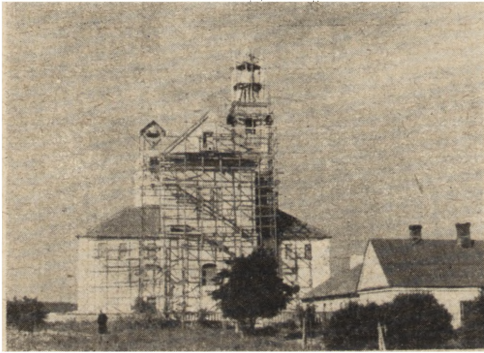
Ryc. 314. Białystok — Loża Masońska z pocz. XIX w. Stan w r. 1945.

Ryc. 315. Białystok — Loża Masońska. Stan podczas prac konserwatorskich w r. 1951.

Ryc. 316. Wigry, pow. suwalski — kościół pokamedulski z XVIII w. Stan z r. 1946

Ryc. 317. Wigry, pow. suwalski — kościół pokamedulski z XVIII w. Stan podczas prac konserwatorskich w r. 1951.

Ryc. 318. Wizna, pow. łódzki — kościół halowy z XVI w. Stan podczas prac konserwatorskich w r. 1950.

gostoku z kierunku zachodniego położony jest budynek zabytkowy, pochodzący z pocz. XIX w., murowany, na planie koła, o murach pochylonych tworzących ściany stożek, w typie klasycystycznych budowli rogatkowych. Podczas działań wojennych w r. 1944 został on wypalony i pozbawiony dachu (ryc. 308). Objęty pracami konserwatorskimi i całkowicie odbudowany odzyskał dach kształtu kopulastego z centralnie położonym kominem (ryc. 309); wnętrza przystosowano na pomieszczenia służby drogowej.

2. **Konserwacja pałaców.** Z prac konserwatorskich przy większych założeniach pałacowych poza Białymstokiem należy wspomnieć o pałacu Chodkiewiczów w Supraślu, założonym w pocz. XVI w. przez w. ks. lit. Al. Chodkiewicza, a później przebudowanym zwłaszcza w XVIII w. Pałac od r. 1939 ulegał stopniowemu niszczeniu: został pozbawiony dachu, okien i drzwi; wnętrza padły ofiarą dużej dewastacji. Do prac konserwatorskich przystąpiono już w r. 1945. Odgruzowano i zabezpieczono mury pałacu przez przykrycie płytą stropodachową, wiążąc i ankrując spękane mury stalowymi ściągami, jak również zabezpieczając cenne sztukaterie i freski sklepionych sal pałacu. W b. r. pałac otrzyma całkowicie przykrycie dachu oraz lukarny, a najcenniejsza część pałacu zabezpieczona będzie na stałe przez wyposażenie budynku w stolarkę. Dokumentację techniczną wykonuje P.K.Z. Pracownia Architektury w Białymstoku. Pałac zostanie włączony do służby społecznej zabytków i będzie użyty do celów szkoleniowych.

3. **Konserwacja budownictwa sakralnego.** Kościół pokamedulski w Wigrach, wybudowany w r. 1704 wg projektu Piotra Puttiniego podczas ostatniej wojny utracił dach i wieżę (ryc. 316). Z dotacji Ministerstwa Kultury i Sztuki przeprowadzono prace konserwatorskie, a mianowicie wykonano konstrukcję dachową i przykryto ją dachówką, odbudowano wieżę, pokrywając je hełmami, którym nadano pierwotny kształt (ryc. 317). Z pierwotnego zespołu pozostały dwa budynki poklasztorne i jeden erem, po wieży zegarowej pozostały jedynie mury przyziemia.

Kościół z r. 1500 w Wiznie cenny obiekt budownictwa gotyckiego, rozmyślnie zniszczony przez hitlerowców w r. 1944 (ryc. 318), objęty został pracami konserwatorskimi. Obecnie mają one jeszcze charakter zabezpieczający i poprzedzają odbudowę.

Do najcenniejszych zabytków architektonicznych należy zaliczyć obronną cerkiew (zniszczoną przez hitlerowców w r. 1944) oraz b. klasztor pobazyliński w Supraślu, założony w XVI w. przez A. Chodkiewicza wraz z rezydencją pałacową. Cerkiew dotąd czeka na odbudowę.

4. **Konserwacja parków.** Z istniejących na terenie województwa białostockiego założeń parkowych: w Białymstoku przy pałacu Branickich (ryc.310), w Dojlidach przy pałacu Lubomirskich, w Dowspudzie przy pałacu Paca, w Rudce przy pałacu Potockich i w Choroszczu przy pałacu Branickich zostały już podjęte prace rekonstrukcyjne lub też sporządzono plany i przeprowadzono pomiary w terenie jako etap wstępny do dalszych prac rekonstrukcyjnych.

5. **Konserwacja budownictwa drewnianego.** Zwartą w swym wyrazie plastycznym grupę zabytków tworzą mazurskie chaty drewniane. Przez rozplanowanie wnętrza, ciekawą konstrukcją ciesielską jak i motywy dekoracyjne stanowią one ważne ogniwo w rozwoju budownictwa ludowego na ziemiach polskich. Obecnie dobiegają one kresu swej trwałości szczególnie iż wobec przebudowy wsi trudno o właściwe ich użytkowanie. Dlatego też należy zwrócić baczną uwagę na ich stan i otoczyć je opieką, by możliwie jak najdłużej podtrzymać ich egzystencję, a w każdym razie obowiązkiem naszym jest przechować wiedzę o pięknych przykładach twórczości ludu w rysunku i opisie. W tym roku podjęto pierwszy etap tych prac, inwentaryzując zespół chat we wsi Krzyszewo w pow. ełckim (ryc. 319, 320). Jedna z nich usytuowana do ulicy szczytem o konstrukcji słupowej, na której spoczywa wiązanie dachowe, ma pięknie rzeźbione słupy wraz z zastrzałami pod szczytem frontowym. Do chaty tej prowadzi wejście od strony podwórza przez podcień podparty trzema słupami. Chaty mazurskie pochodzą przeważnie z XIX w. rzadko tylko natrafić można na XVIII-wieczne.

W. Paszkowski

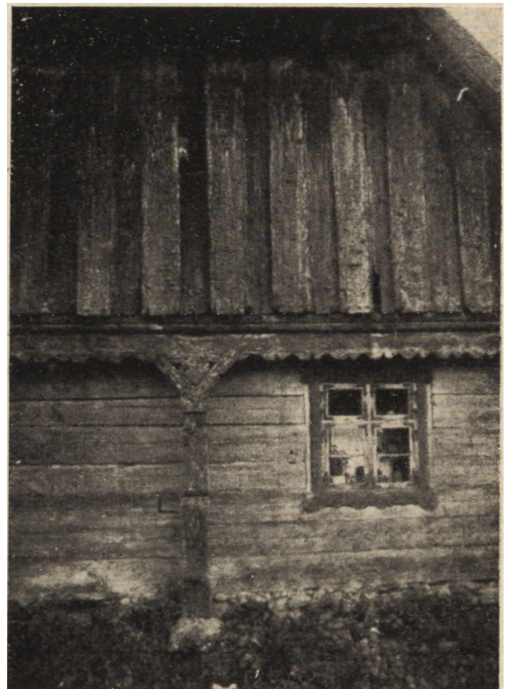
ROŻNE

OGÓLNOPOLSKI ZJAZD KONSERWATORÓW

W dniach od 28. IX. do 2. X. 1952 r. odbył się w Krakowie Ogólnopolski Zjazd Konserwatorów. Zjazd połączony był z trzydniowym objazdem dla zaznajomienia się z obiektami zabytkowymi na terenie

Ryc. 319. Krzyszewo, pow. ełcki — chata mazurska. Stan z r. 1949.

Ryc. 320. Krzyszewo, pow. ełcki — chata mazurska. Fragment ściany frontowej. Stan z r. 1949.

województwa krakowskiego, stalinogrodzkiego i opolskiego. Zjazd miał na celu omówienie i przedyskutowanie zasadniczych problemów konserwatorskich, ocenę dokonanych prac i określenie wytycznych na przyszłość. Dyskusja rozwinęła się wokół zasadniczego referatu Generalnego Konserwatora prof. dr. Jana Zachwa-